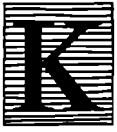

KAROL MECHERZYŃSKI
(1800–1881)

karol Mecherzyński urodził się w Krakowie 4 stycznia 1800 r. jako syn Mateusza Mecherzyńskiego, profesora Liceum św. Anny, zarządcy domów akademickich i prefekta drukarni uniwersyteckiej, oraz Heleny z Żeromskich, ciotecznej babki Stefana Żeromskiego. W rodzinie żywe były tradycje narodowowyzwoleńcze: stryj Karola, Paweł Mecherzyński, zginął broniąc Pragi podczas insurekcji kościuszkowskiej, brat Hieronim był uczestnikiem powstania listopadowego, a siostrzeniec, Antoni Schmidt, za udział w powstaniu styczniowym został zesłany na Sybir¹.

Karol pobierał nauki w Liceum św. Anny w latach 1813–1816, a następnie zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego², gdzie oprócz wybranych zagadnień z literatury polskiej poznawał literaturę grecką i rzymską. Po ukończeniu studiów w r. 1820 podjął pracę nauczyciela w Liceum św. Barbary, później w Liceum św. Anny, awansując z pozycji „kollaboratora” na stanowisko profesora języka i literatury polskiej. W 1825 r. na podstawie rozprawy *De philosophiae in poesi primordiis* uzyskał stopień doktora filozofii, a w 1828 r. został zaliczony w poczet członków Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, które później przekształciło się w Akademię Umiejętności. Wkrótce (1830) zajął się także współredagowaniem (z Janem Samuelem Bandtkiem i Pawłem Czajkowskim) „Pamiętnika Krakowskiego Nauk i Sztuk Pięknych”.

Po wyjeździe profesora literatury powszechnej i polskiej Michała Wiszniewskiego do Włoch w r. 1848 i po krótkim czasie wykładów Lucjana Siemieńskiego Wydział Filozoficzny UJ poparł starania Mecherzyńskiego o katedrę uniwersytecką i w październiku 1849 r. został on powołany na zastępcę, czyli suplenta, profesora literatury powszechnej i polskiej, przez dwa lata (do 1851 r.) łącząc jeszcze to stanowisko z obowiązkami nauczyciela szkoły średniej. Gdy wysunięta tymczasem kandydatura Józefa Ignacego Kraszewskiego na tę katedrę została odrzucona przez władze, Mecherzyński otrzymał wreszcie w r. 1855 nominację na profesora zwyczajnego. Na stanowisku tym pozostał aż do odejścia na emeryturę w r. 1871, ale wykładać zaprzestał już blisko dwa lata wcześniej.

W trudnym okresie germanizacji Mecherzyński cały czas wykładał po polsku, a jego prelekcje dotyczyły nie tylko literatury polskiej i historii języka polskiego³, ale obejmowały całość kultury polskiej do początku XIX w. Najchętniej zajmował się staropolszczyzną — mówił o kronikarstwie średniowiecznym, o prozie i poezji czasów zygmunto-wskich, o pisarzach w. XVII; czasem wykłady miały charakter monograficzny, o czym świadczą tytuły: „Historia nowoczesnej poezji polskiej”

¹ Zob. S. Piółun-Noyszewski, *Stefan Żeromski. Dom, dzieciństwo i młodość*, Warszawa 1928.

² Prawdopodobnie uczęszczał też na Wydział Prawa; por. J. Dybicz, *Mecherzyński Karol*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XX, Wrocław 1975.

³ Z. Klemensiewicz uważał, że Mecherzyński w katedrze uniwersyteckiej zapoczątkował historię języka jako częściowo wyodrębniony przedmiot studiów (*Językoznawstwo polonistyczne w Krakowie*, „Życie Literackie” 1964, nr 19).

(1858) czy „O rapsodiach historycznych i dramacie w piśmiennictwie polskim” (1867). Jego wykłady nie były porywające ani szczególnie oryginalne, ale odznaczały się sumiennością i jasnością⁴.

Współcześni cenili w Karolu Mecherzyńskim jego uczynność, erudycję i pracowitość, w związku z czym powierzano mu wiele rozmaitych funkcji. W r. 1858 został delegowany do Senatu Akademickiego, w latach 1861–1867 był przewodniczącym dozoru kościoła akademickiego św. Anny, od 1867 r. uczestniczył w pracach Kuratorii powołanej do uporządkowania akt Archiwum Miejskiego, równocześnie (1867–1868) zastępował chorego dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej, Adolfa Mułkowskiego do czasu, kiedy kierownictwo Biblioteki objął Karol Estreicher; od r. 1868 przez trzy lata był też członkiem Komisji Egzaminacyjnej Krakowskiej dla kandydatów do stanu nauczycielskiego. Najbardziej ożywioną działalność prowadził jednak w Towarzystwie Naukowym Krakowskim. Od 1856 r. przez sześć lat był sekretarzem Oddziału Nauk Moralnych, w 1858 r. został powołany na redaktora „Rocznika TNK”, w którym również publikował wiele prac własnych, w 1857 r. przedstawił projekt podjęcia przez Towarzystwo akcji wydawniczej dotyczącej ważnych narodowo zabytków historycznoliterackich, a w 1862 r. wystąpił z inicjatywą uczczenia jubileuszu 500-lecia UJ. Sam przygotował z tej okazji dwie rozprawy: *O szkole Panny Marii w Krakowie* i *O reformie Akademii Krakowskiej z r. 1780 przez H. Kollątaja* (1864). Czynnie uczestniczył w pracach Komisji Językowej Towarzystwa (1869–1871) i Komisji Ortograficznej (od 1870). Również gdy powstała Akademia Umiejętności, piastował w niej różne zaszczytne funkcje. Już w 1872 r. został wybrany na członka czynnego Wydziału Filologicznego, a od grudnia 1872 przez dwa lata był pierwszym dyrektorem tegoż Wydziału. Był też członkiem Komisji Historii Literatury i Komisji Bibliograficznej; a w r. 1879 powołano go do Komitetu Redakcyjnego *Słownika staropolskiego*.

Twórczość naukowa Mecherzyńskiego obejmuje około 50 pozycji z zakresu historii literatury polskiej i powszechnej, z dziejów języka i kultury polskiej oraz prawa i ustroju miast polskich. W dziedzinie ostatniej zasłużył się zwłaszcza dla badań nad historią Krakowa, publikując nowatorską naówczas (a i dziś mającą pewne wartości) pracę *O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa* (1845). Pionierskim dziełem była również *Historia języka łacińskiego w Polsce* (1833), zawierająca m.in. zestawienie krajowych edycji autorów łacińskich od pojawienia się druku w Polsce do r. 1833, ale także przynosząca wiadomości o nauczaniu i używaniu łaciny do końca XVIII w. Podobne znaczenie miała (bardziej jednak szkieletowa) *Historia języka niemieckiego w Polsce* (1846). Zbiór odczytów publicznych Mecherzyńskiego z r. 1850, ogłoszony rok później pt. *Przegląd literatury ludów wschodnich, poezji greckiej, średniowiecznej, polskiej XVI i XIX wieku*, był pierwszą w Polsce świadomą próbą stworzenia syntezy literatury powszechnej, nawiązującą do propozycji historiozoficznych Hegla (zmienia-

⁴ Nicktórzy słuchacze (A. Belcikowski) zarzucali Mecherzyńskiemu brak krytycyzmu oraz to, że odczytywał wykłady ze skryptów, głosem monotonnym i bez wyrazu.

jące się panowanie natury, ducha i rozumu), przy czym myśl syntetyczna nie zawsze korespondowała tutaj z przedstawianymi faktami. Rozważania teoretyczne zawarł Mecherzyński w szkicu *Filozoficzne pojęcie historii literatury ojczystej* („Kwartalnik Naukowy” 1835, 2), traktując historię literatury jako historię ducha narodowego. Najbardziej zatem cenił w literaturze pierwiastki rodzime, a zwłaszcza ludowe, śledząc ich obecność w twórczości pisarzy XVI w. (Rej, Kochanowski, Szymonowic).

Trzeba tu powiedzieć, że właśnie literaturą staropolską Mecherzyński interesował się szczególnie. Poczynając od syntetycznego zarysu *O duchu i dążności literatury polskiej wieku XVI* („Rocznik TNK” 1849) i równocześnie ogłoszonego *Rozbioru dramatu „Odprawa posłów greckich” Jana Kochanowskiego* („Biblioteka Warszawska” 1849, 3), który to dramat w analizie uznany został za najlepszy od czasów Rzymian⁵, można wskazać cały cykl artykułów poświęconych pisarzom od schyłku w. XV po czasy Stanisława Augusta. I tak uczony pisał *O pobycie w Polsce Konrada Celtesa i jego wpływie na rozbudzenie humanizmu* („Rozprawy i Sprawozdania AU” 1876, 4), o *Wawrzyńcu Korwinie z Nowego Targu, poecie śląskim z końca XV wieku* („Rozprawy i Sprawozdania AU” 1878, 6), o *Jana z Wiślicy „Wojnie pruskiej”* („Rozprawy i Sprawozdania AU” 1880, 8), *O poezjach polskich i łacińskich Andrzeja Trzcieskiego* („Ateneum” 1876, 3), *O powołaniu i pracach kaznodziejskich Skargi* („Biblioteka Warszawska” 1857, 3), *O Andrzeju Radawieckim, dominikaninie* („Rocznik TNK” 1858), *O poezjach Hieronima Morsztyna* („Biblioteka Warszawska” 1859, 2) czy *O poemacie „Wojna chocimska” Wacława Potockiego* („Biblioteka Warszawska” 1861, 1), poświęcając sporo miejsca artyzmowi tej epopei.

Z pisarzy XIX-wiecznych zainteresował Mecherzyńskiego Stefan Garczyński, którego świeżo odkryte wiersze omówił w artykule *Nieznane poezje Stefana Garczyńskiego* („Biblioteka Warszawska” 1869, 1), ale szczególnie wnikliwie scharakteryzował twórczość poetycką i krytyczną Kazimierza Brodzińskiego (*O pismach Kazimierza Brodzińskiego*, „Biblioteka Warszawska” 1859, 2)⁶. W rozprawie dokładnie zajął się przedstawieniem arcyzmu poezji Brodzińskiego, akcentował związki tego twórcy z poezją ludową, starał się ukazać nie zauważane raczej dotąd jego prekursorstwo względem romantyzmu.

Jeśli chodzi o prace językowe, to oprócz wspomnianej już *Historii języka łacińskiego w Polsce* można wymienić *Prawidła pisania* (1841), *Wzór odmian gramatycznych i składni języka polskiego w XIV w.* (1875), napisany na podstawie *Psalterza floriańskiego*, czy *Uwagi w przedmiocie języka* („Rozprawy i Sprawozdania AU” 1876, 4, Dodatek 2), rozpatrujące poprawność używanych we współczesnym języku słów i zwrotów.

Zasłużył się Mecherzyński również jako autor podręczników szkolnych, chociaż opinie na ich temat były różne. Z przychylnym przyjęciem spotkały się wymienione już tutaj *Prawidła pisania*, w których uczony m.in. głosił nowoczesną zasadę pisowni

⁵ Mimo przesady sąd ten dobrze świadczy o filologicznym wyczuciu Mecherzyńskiego.

⁶ Piotr Chmielowski uważał, że była to jedna z najlepszych rozpraw Mecherzyńskiego (*Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek XIX w.*, t. 1, Warszawa 1901).

fonetycznej. Także *Stylistykę* (1870) na ogół chwalono za jasność i przystępność wykładu (J. I. Kraszewski), a zwłaszcza doceniano przydatność do praktyki szkolnej zawartych w niej przykładów i bogatego zestawu tematów do ćwiczeń. Więcej zastrzeżeń wzbudziła *Historia literatury polskiej dla młodzieży* (choć doczekała się trzech wydań: 1873, 1877, 1880) oraz dostosowane do niej *Przykłady i wzory z najcenniejszych poetów i prozaików polskich* (1874, wyd. 2. 1877–1878). Ogólnikowość sądów, schematyzm, przypadkowy dobór tekstów, pobieżne potraktowanie romantyzmu sprawiły, że podręczniki te szybko się zdezaktualizowały. Były one jednak potrzebną wówczas próbą uporządkowania i ujęcia w logiczną całość wiedzy o literaturze ojczyźnej.

Niewątpliwie najważniejszym dziełem w dorobku Mecherzyńskiego jest *Historia wymowy w Polsce* (t. 1–3, 1856–1860), sięgająca od czasów najdawniejszych do połowy XVIII w. Autor przedstawił dzieje wymowy w ścisłym połączeniu z ogólną historią narodu, wychodząc z założenia, że ten tak ważny dział piśmiennictwa był szczególnie znaczący w kulturze Polaków. Podzieliwszy historię wymowy na pięć okresów, każdy z nich uczony poprzedził przedstawieniem społecznego i politycznego stanu narodu, nauki i języka, by następnie zająć się rozwijającą się wówczas wymową polityczną, religijną, sądową, okolicznościową i teorią retoryczną w szkołach. Interesowała go tematyka mów, ale także (choć w mniejszym stopniu) sposób ich komponowania i wygłaszania. Olbrzymie to dzieło (ponad 1600 stron) stanowi niezastąpiony do dzisiaj szczegółowy inwentarz faktów dotyczących tego przedmiotu. W obszernych katalogach mówców znaleźli się i tacy, których utwory nie zachowały się do naszych czasów. Uwzględnione zostały mowy polskie i łacińskie (warto podkreślić, że Mecherzyński protestował przeciwko wyłączeniu z dziejów piśmiennictwa polskiego dzieł łacińskich, co postulowali niektórzy ze współczesnych mu badaczy). Zaslugą uczonego było także zwrócenie uwagi na niesłuszność obiegowych wówczas sądów krytycznych o piśmiennictwie barokowym. Za znamiennej cechę literatury tego okresu uznał „narodowość i popularność” oraz oryginalność, zaznaczającą się zwłaszcza w „swojskości wyrażeń”.

Drugim dziełem Mecherzyńskiego, które do dzisiaj nie straciło swojej wartości, jest monumentalny przekład *Annales Poloniae* Jana Długosza, wchodzących w skład *Dzieł wszystkich* Długosza (t. 2–6, 1867–1870), wydanych staraniem Aleksandra Przędzieckiego. Było to tłumaczenie wierne i staranne, dokonane ze znajomością nie tylko gramatyki, ale i zasad retoryki. Praca ta spotkała się z wielkim uznaniem współczesnych, a chociaż dzisiaj jest już niemal na ukończeniu edycja nowego (opartego na tekście opracowanym krytycznie) przekładu⁷, to przecież wersja Mecherzyńskiego nadal okazuje się lepsza pod względem literackim i zdecydowanie bardziej klarowna.

Mecherzyński zmarł 9 sierpnia 1881 r. w Podgórzu koło Krakowa i został pochowany na krakowskim Cmentarzu Rakowickim, w grobowcu rodzinnym.

⁷ Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 1–11 (do r. 1430), Warszawa 1961–1985.

Pomijając nekrologi pisane zaraz po śmierci profesora i jego życiorysy zamieszczone w wydawnictwach z przełomu stuleci, przynoszących wypisy z dzieł uczonych i pisarzy (autorzy: Adam Bęcikowski, Henryk Biegeleisen, Piotr Chmielowski, Henryk Mościcki i inni⁸), wypada przypomnieć tutaj prace z ostatnich trzech dziesięcioleci przedstawiające sylwetkę i osiągnięcia naukowe Karola Mecherzyńskiego. Szczegółowy biogram uczonego, opracowany przez Juliana Dybca, znalazł się oczywiście w *Polskim słowniku biograficznym* (t. XX, Wrocław 1975). Wcześniej działalność profesorską Mecherzyńskiego, ale także znaczenie jego prac naukowych, ukazał Franciszek Bielak, który w zbiorowym tomie *Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim* (red. T. Ulewicz, Kraków 1966) zajął się okresem 1849–1870. W książce Stefana Sawickiego *Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce* (Warszawa 1969) scharakteryzowana została *Historia wymowy w Polsce i Przegląd literatury ludów wschodnich* [...], a bardziej całościowo dorobek naukowy Mecherzyńskiego omówił Rościsław Skręt w tomie *Historiografia literatury polskiej w XIX stuleciu* (Wrocław 1986). Wreszcie osobną rozprawę, zatytułowaną *Wkład Karola Mecherzyńskiego w rozwój polonistyki szkolnej*, poświęciła naszemu uczonemu Bronisława Kulka („Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Filologia Polska — Historia i Teoria Literatury”, 2, Częstochowa 1989).

Maciej Włodarski

⁸ Dokładniejsze dane zob. w: *Mecherzyński Karol*, [w:] *Nowy Korbut*, t. VIII: *Romantyzm*, Warszawa 1969, s. 371.